

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

Usanova Mohidil Mardon qizi

Samarqand davlat Universiteti

Kattaqo'rg'on filiali Aniq va tabiiy fanlar fakulteti Raqamli texnologiyalar va iqtisodiyot kafedrası Ijtimoiy ish yo'nalishi 21.16-guruh talabasi.

Annotatsiya: *Mamlakatda turmush darajasi va sifatini oshirish muammolarini hal qilish uchun mehnatga aholisining qashshoqligini bartaraf etish konsepsiyasi zarur. Respublika Prezidenti tomonidan aniq belgilab berilgan chora-tadbirlarni hisobga olgan holda iqtisodchilar ushbu kontsepsiyani asoslab berishga va mehnatkash aholining munosib mehnat asosida kambag'allikdan mustaqil chiqishi uchun bir qator chora-tadbirlar va shart-sharoitlarni aniqlashtirishga harakat qilmoqdalar.*

Kalit so'zlar: *qashshoqlik, mehnat bozori, aholi daromadi, yashash minimumi, kasb-hunar ta'limi, tadbirkorlikka o'rgatish, qashshoqlikni qisqartirish.*

Abstract: *In order to solve the problems of increasing the standard of living and quality of life in the country, the concept of eliminating the poverty of the workingclass population is necessary. Taking into account the measures clearly stated by the President of the Republic of Uzbekistan in this regard, economics try to substantiate this concept and clarify a number of measures and conditions for the independent exit of the working-class population from poverty on the basis of decent work.*

Keywords: *poverty, labor market, population income, subsistence minimum, vocational training, entrepreneurship training, poverty reduction.*

O'zbekistonda mehnat bozori siyosati va mehnatga haq to'lash siyosatini takomillashtirishsiz bugungi kunda kambag'allik muammosini samarali hal etib bo'lmaydi. Aholiga manzilli ijtimoiy yordam dasturlarini ishlab chiqish zarurligini e'tirof etgan holda shuni ta'kidlash kerakki, hozirgi sharoitda ushbu dasturlar ko'p jihatdan mehnatga layoqatli aholining aksariyat qismidagi yuqori darajadagi kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan. Agar davlat tomonidan belgilangan siyosati aholi bandligini oshirishga, yangi ish o'rinlarini yaratishga va mavjudlarini saqlab qolishning tashkiliy-moliyaviy asoslarini shakllantirishga qaratilgan bo'lsa, kambag'allik darajasini real pasaytirishga erishiladi. O'zbekistonda kambag'allik uzoq yillardan beri “yopiq mavzu” bo'lib kelgan. Davlatimiz rahbarining 2020-yil 24-yanvarda Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida bu borada ochiq to'xtalib, mamlakat tarixida birinchi marta kambag'allikni kamaytirish ustuvor vazifa sifatida belgilandi. Davlatimiz rahbarining 2020-yil 18-fevraldagi farmoni va qaroriga muvofiq, ijtimoiy himoyaga muhtoj va kam ta'minlangan oilalarni qo'llab-quvvatlash, aholini tadbirkorlik faoliyatiga samarali jalb etish maqsadida Mahalla va oilalarni qo'llab-quvvatlash vazirligi tashkil etildi. Mahalla, tuman (shahar), viloyat va respublika miqyosida tadbirkorlikni rivojlantirish va kambag'allikni qisqartirish bo'yicha mas'ul lavozimlar joriy etilib, vertikal tizim yaratildi. Prezidentimizning izchil siyosati samarasida hukumat tarkibida Bosh vazirning moliya, iqtisodiyot va kambag'allikni qisqartirish masalalari bo'yicha o'rinbosari lavozimi joriy etildi, Iqtisodiy

taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi tashkil etilishi bilan bir qatorda. hukumatda maxsus ishchi guruhlar tashkil etildi. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2020-yil 27-fevral kuni tadbirkorlik orqali kambag'allikni kamaytirish chora-tadbirlariga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishi o'tkazildi. "Dastlabki hisob-kitoblarga ko'ra, 12-15 % yoki 4- 5 million kishi kambag'al. Demak, ularning bir kunlik daromadi 10-13 ming so'mdan oshmaydi. Yoki oilada mashina ham, uy hayvoni ham bo'lishi mumkin, lekin agar odam og'ir kasal bo'lsa, oila daromadining kamida 70 foizi uni davolashga ketadi. Bunday oilani o'zini-o'zi ta'minlaydigan oila deb atash mumkinmi? "Prezident sifatida meni xalqimiz hayotida nimalar bo'lyapti, oziq-ovqat, davolanish, ta'lim-tarbiya, farzandlari uchun kiyim-kechak kabi savollar har kuni qiynayapti. Yig'ilishda davlat rahbari yana qo'shimcha qildi: "Kambag'allikning qisqarishi oylik yoki pensiya nafaqalari, ommaviy kreditlar ko'payishini anglatmaydi. Buning uchun, birinchi navbatda, kasb-hunarga o'rgatish, moliyaviy savodxonlik, tadbirkorlik, infratuzilma, bolalarga ta'lim-tarbiya berish, sifatli davolash, manzilli imtiyozlar berishni yo'lga qo'yish zarur, - dedi Prezidentimiz. [1] Ayni paytda O'zbekistonda 1,4 millionga yaqin rasman ishsiz ayollar va yoshlar bor. Ishsizlik darajasi ayollar o'rtasida 13 %, yoshlar o'rtasida 15 % ni tashkil etadi. Ayniqsa, Farg'ona, Samarqand, Andijon, Qashqadaryo va Toshkent viloyatlarida bu ko'rsatkich yuqoridir. Shu bilan birga, qurilishda 104 ming, kommunal sohada 71 ming, xizmat ko'rsatish sohasida 68 ming, yengil sanoatda 46 ming mutaxassisga bo'lgan ehtiyojni inobatga olgan holda ushbu sohalarda chora-tadbirlar ishlab chiqish, ishsiz aholilarni mutaxassislikka tayyorlash zarur. O'zbekistonda qashshoqlikni sezilarli darajada kamaytirishning asosiy yo'nalishi Prezident Sh. Mirziyoyev: "Xalqimizga baliq emas, ilgak berishimiz kerak". ya'ni mehnat bozorida ijtimoiy ta'minot siyosatidan himoyalangan aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari manfaatlarini ko'zlab, ularni kasbga o'rgatish, tadbirkorlikka o'rgatish va ish boshlashiga ko'maklashish orqali yangi ish o'rinlari tashkil etishni amalga oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturini ishlab chiqish zarur. [2] Kam ta'minlanganlarning yangi toifasi - mehnatga layoqatli kambag'allarning paydo bo'lishi, bu yerda davlatning roli, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan sanoat siyosati va aholi bandligini ta'minlash, O'zbekiston korxonalarining raqobatbardoshligi va mahalliy ishlab chiqarishni iqtisodiy o'sish siyosatini amalga oshirish va ular qo'llab-quvvatlash uchun shart-sharoitlar yaratishda ifodalanadi. Bunday sharoitlarning yaratilishi mehnatga layoqatli aholining yetarli daromad topishi, shu orqali o'zini va oilasini boqish imkoniyatini yaratishning muhim shartidir. Shu bois O'zbekistonda bandlik, ish haqi va qashshoqlikni kamaytirish yoki qashshoqlikka barham berish bilan bog'liq barcha masalalar kambag'allikni qisqartirish milliy dasturi doirasida hal etilishi mumkin. Dasturda mehnatga layoqatli aholining qashshoqligini bartaraf etishda ikki yo'nalish bo'lishi kerak. 1. Mehnat bozorini rivojlantirish va takomillashtirish, shu jumladan bandlik va mehnatni rag'batlantirish, ish haqi tizimini takomillashtirish va uning unumdorligini oshirish, aholi o'rtasida kasb-hunar ta'limi va tadbirkorlikni rivojlantirish, barcha qulayliklarni yaratish odamlarning yaxshi mehnat va hayot kechirishi uchun shartsharoitlar yaratilishi qisqa muddatda iqtisodiy faol aholining qashshoqligini sezilarli darajada kamaytirishga, uzoq muddatda esa uni to'liq bartaraf etishga olib keladi. Bu mamlakat mehnat salohiyatini samarali amalga oshirishning asosiy sharti bo'lib, jamiyatda

iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy va ijtimoiy taraqqiyotning poydevori hisoblanadi. 2. Kambag'allikdan mustaqil ravishda chiqa olmaydigan mehnatga layoqatli aholini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashi lozim. Bankrotlikka olib keladigan pandemiyalar, texnogen va tabiiy ofatlar natijasida ommaviy ishsizlik yuzaga kelgan taqdirda alohida chora-tadbirlar ko'rish zarur. Ishga layoqatli aholiga davlat ijtimoiy yordamini keng ko'lamda amalga oshirishga yo'l qo'ymaslik, aksincha, mehnatga layoqatli aholiga davlat ijtimoiy yordamini o'z joyida ko'rsatishdan maksimal darajada voz kechish zarur. Bu borada davlatimiz rahbari tomonidan real yashash minimumi va kambag'allik chegarasini aniqlash, real eng kam ish haqi miqdorini belgilash borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar, albatta, o'zining samarali natijalarini berishi kerak. Bozor iqtisodiyoti talablaridan kelib chiqib, ish haqi ko'proq ijtimoiy funktsiyani emas, balki iqtisodiy funktsiyani bajarishini ta'minlash kerak. Mehnat bozori va ijtimoiy- mehnat munosabatlarini tizimli ravishda isloh qilish zarur. Bu boradagi maxsus choratadbirlar bilan ijobiy natijalarga erishish mumkin emas. Iqtisodiyotning globallashuvi va xalqaro raqobatning kuchayishi sharoitida faol jamiyatni shakllantirish, korxonalar va ishchilarni jahon iqtisodiy muhitiga moslashishga yordam berish, ishchi kuchini mehnat bozorining doimiy o'zgarib turadigan talablariga moslashtirishga va iqtisodiy faol aholiga o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga ko'maklashish ustuvor ahamiyat qaratilmoqda. Mehnatga layoqatli aholining mustaqil ravishda qashshoqlikdan chiqishi uchun sharoit yaratish quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi: 1. Inson resurslari sifatini oshirish:

- Ishchi kuchining raqobatbardoshligini oshirish va ish beruvchilar o'rtasidagi raqobatga asoslangan mehnat bozorini shakllantirish;
- Barcha mamlakatlarda mavjud bo'lgan va ish tajribasi yoki ta'lim turi bilan izohlab bo'lmaydigan erkaklar va ayollarning ish haqi o'rtasidagi farq, ya'ni iqtisodiyotni tashqi savdo va investitsiyalar uchun ochish, bu gender farqini kamaytirishga yordam beradi;
- Kasb-hunar ta'limi tizimini modernizatsiya qilish va talabni tashkil etish shartlarini chuqur o'rganishni yaratish;
- Oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlashda tarmoqlar va hududiy talablardan kelib chiqqan holda qabul kvotalarini shakllantirish;
- Hududiy bandlikka ko'maklashish markazlari, o'rta maxsus va oliy ta'lim muassasalari negizida o'quv va malaka oshirish majmualarini tashkil etish;
- Kasb-hunarga o'qitish markazlarini tashkil etishda nodavlat notijorat tashkilotlarini faol jalb etish;
- Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi tomonidan har bir hududda ishsiz fuqarolarga kasbiy bilim va ko'nikmalarni, zaruratga qarab chet tillarini o'rgatish bo'yicha monomarkazlar va kasb-hunarga o'qitish markazlari tashkil etilishi;
- Biznes markazlari bilan birgalikda ishsiz fuqarolar va mehnatga layoqatli ishsizlarni tadbirkorlik asoslariga o'rgatish;
- Oilaviy tadbirkorlik dasturlari bo'yicha mablag'larning 70% aholining kam ta'minlangan qatlamlarini ish o'rinlari yaratishga qaratilgan kichik va o'rta biznes loyihalariga yo'naltirish;

- Kam ta'minlangan aholi bandligini ta'minlovchi korxonalarga bank kreditlari berish;
 - Barcha savollarga javob beradigan, yakka tartibdagi tadbirkorlik bilan shug'ullanmoqchi bo'lganlar uchun tushunarli bo'lgan interaktiv mobil ilovalar, “biznes navigatorlar”ni yaratish:
 - Savdo-ko'ngilochar markazlar sonini ko'paytirish va ko'chma savdoni rivojlantirish, bu boradagi ortiqcha cheklovlarni olib tashlash;
 - yuqori daromad keltiradigan faoliyat turlari bo'yicha yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashning samarali tizimini shakllantirish;
 - Ish beruvchilar tomonidan yosh mutaxassislarni tayyorlash uchun to'lovlar ya'ni hududiy va tarmoq sohalarida shartnomalariga ish beruvchilar tomonidan yosh mutaxassislarning oliy va o'rta maxsus ta'lim olganliklari uchun haq to'lash shartlari va yosh mutaxassislarning ta'lim olish uchun moliyalashtiriladigan tashkilotlarda ishlash shartlarini kiritish;
 - Oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlashni uzoq muddatli prognozlash va dasturlash, ularni davlat va boshqa tashkilotlar buyurtmalari asosida taqsimlash amaliyotini joriy etish;
 - Uy-joy, ta'lim va sog'liqni saqlash muammolarini mustaqil hal qilmoqchi bo'lgan aholi uchun shart-sharoitlar yaratish: ish beruvchilar tomonidan uy-joy sotib olishda yosh mutaxassislarga yordam berish.
 - Yosh mutaxassislarning oilalariga ipoteka kredit dasturlari bo'yicha uy-joy sotib olishda manzilli yordam ko'rsatish, ularga uy-joy sotib olishda ko'maklashuvchi tashkilotlarda yosh mutaxassislarning mehnat sharoitlari to'g'risida huquqiy va tarmoq shartnomalariga kiritish zarur.
2. Mehnat resurslari, mehnat bozori va aholi bandligini rivojlantirishda hududlararo nomutanosibliklarni bartaraf etish:
- Qishloq joylarda kichik biznes (kooperativlar, shaxsiy fermer xo'jaliklari) tashkil etilishini rag'batlantirish;
 - Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida kichik mexanizatsiyalash tamoyillarini joriy etish;
 - Qishloq xo'jaligini isloh qilish talablariga javob beradigan intensiv turlar bo'yicha ishchi kuchining doimiy ish bilan ta'minlash orqali qishloq aholisining turmush darajasini shakllantirish;
 - Kichik ishlab chiqarish birliklaridan (kooperativlar, shaxsiy yordamchi tomorqalardan) qishloq xo'jaligi mahsulotlarini markazlashtirilgan holda xarid qilishni tashkil etish;
 - Badavlat fuqarolarni shahar va qishloq o'rtasida teng joylashtirish uchun sharoit yaratish. Ushbu chora-tadbirlar rejasi, asosan, mamlakatning dam olish maskanlari, shahar atrofi va qishloq joylarida yozgi uylar qurishni rag'batlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak;
 - Ishlab chiqarish muhitida ish haqini yanada to'liq hisoblash;
 - Globallashtirilgan iqtisodiyotning salbiy ta'sirini kamaytirish maqsadida muayyan ishchi guruhlar va uy xo'jaliklariga bir martalik kompensatsiya ajratish;

➤ Keng qamrovli islohot dasturi muayyan tarmoqlarni himoya qilishdan katta daromad oladigan ishchilarga zarar etkazishi mumkin. Ushbu guruh odatda o'rtacha, daromadga ega bo'lsa-da, u davlat siyosatining ochiq raqobatchisiga aylanishi mumkin.

3. Mehnat bozorini rivojlantirish va samarali bandlikni rag'batlantirish:

➤ Ishlab chiqarish va mehnatni tashkil etishni takomillashtirish orqali yashirin ishsizlikni kamaytirish;

➤ Yashirin iqtisodiyot va ish haqini qonuniylashtirish, norasmiy bandlik amaliyotiga, shu jumladan, iste'mol bozori, ta'lim va tibbiyot sohalarida barham berish chora-tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirish;

➤ Tarkibiy ishsizlikni bartaraf etish, ishdan ayrilganlarga uzoq muddatli yordam dasturlarini ishlab chiqish: ishsizliklarni sug'urta qilish;

➤ Qo'shimcha bandlikni rivojlantirish, nogironlar uchun qo'shimcha ish joylarini yaratish;

➤ Ishsizlarning ishsizlik davrlari va malaka darajasi bilan chambarchas bog'liq holda turli bandlik dasturlarida ishtirok etishini ta'minlash. Shu bilan birga, ishsizlarni bandlik dasturlariga kiritish chora-tadbirlarini ishlab chiqishda ushbu dasturlarga qo'shilish uchun murojaat etayotgan aholining maqsadli guruhlari o'rtasida raqobat mavjudligini hisobga olish;

➤ Ishdan bo'shatish xavfi ostida bo'lgan tashkilotlar xodimlarini kasbiy tayyorgarlikdan oldin o'qitish, ta'lim muassasalari bitiruvchilarini ish tajribasiga ega bo'lish maqsadida amaliyot o'tash;

➤ Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ish o'rinlari tashkil etuvchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirish; ➤ Qashshoqlikning oldini olishda mavjud muammolarni samarali hal etish, aholining kam ta'minlangan qatlamlari daromadlarini oshirish, tadbirkorlik yoki boshqa mehnat faoliyatiga jalb etishda faol ishtirok etayotgan mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatini rag'batlantirish;

➤ Yangi tashkil etilayotgan korxonalarda, ayniqsa, kichik biznes sohasida yangi ish o'rinlarini tashkil etish;

➤ Yoshlarni ishsizlikdan ijtimoiy himoya qilish. Uzluksiz ta'lim yo'nalishi bo'yicha bitiruvchilarni maqsadli (talab bo'yicha ta'lim mutaxassisliklari) kasbhunarga o'qitishni tashkil etish;

➤ Hududlarda ijtimoiy mas'uliyatli ish beruvchilar institutlarini shakllantirish. Ushbu jarayonga tuzilma va hayotiylik berish uchun biz uchta ustuvor yo'nalishni aniqlaymiz: a) tadbirkorlarni mehnat bozorida to'g'ri ijtimoiy xulq-atvorga o'rgatish: bu ijtimoiy mas'uliyat tamoyillarini ilgari surish va ommalashtirishni anglatadi.

“Axloqiy iqtisod”ni yaratishning asosiy shartlaridan biri yangi tipdagi iqtisodiy tafakkurning shakllanishi va buning natijasida mehnat bozorida biznesning mas'uliyati hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. <https://uza.uz/oz/politics/>. 2021-yil.

2. Xalqimizga baliq emas, qarmoq berishimiz kerak - Prezident <https://kun.uz/news>.
27.02.2020-yil

3. Beglova E.I., “Mehnatkash odamlarning qashshoqligini bartaraf etish konseptsiyasi”,
Iqtisodiyot va huquq masalalari. 2011 yil